

Üniversite : İstanbul Kültür Üniversitesi
Enstitüsü : Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Programı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal
Tez Türü ve Tarihi : Doktora – Haziran 2023

ÖZET

HEKİMBAŞI AZİZ EFENDİ’NİN TERCÜME-İ EŞCÂR U ESMÂR’I (İNCELEME - TENKİTLİ METİN)

Dilek Işıkhân

“Hekimbaşı Aziz Efendi’nin Tercüme-i Eşcâr u Esmâr’ı (İnceleme – Tenkitli Metin)” adlı çalışmamız, Alâeddin Alişâh b. Kâsım el-Hârizmî’nin astrolojiye dair *Eşcâr u Esmâr* adlı Farsça eserinin XVIII yy. âlimlerinden Hekimbaşı Abdülaziz Efendi tarafından yapılan çevirisinin günümüz harflerine aktarımına ve ortaya çıkan metnin bilimsel metotlar çerçevesinde incelenmesine dayanmaktadır.

Çalışmamızın giriş bölümünde ilm-i nücûmun konumu ile bugün doğum haritası/horoscop olarak tabir edilen zîc temelli zâyîçelerden bahsedilmiştir. Ardından üç temel bölüme ayrılmış olan çalışmamızın birinci bölümünde: ilm-i nücûmun tanımı ve kapsamı ile ilm-i nücûma dair temel unsurlardan bahsedilmiş; ilm-i nücûmun Türk edebiyatındaki yeri ile kozmik unsurların ve diğer astronomik unsurlar ile gök olaylarının klasik Türk şiirindeki kullanımına değinilmiş; Osmanlı’da görev yapan müneccimbaşılar, ilm-i nücûma ait eserler ile ilgili çeviri faaliyetleri ve ilm-i nücûm ile müneccimlere yönelik eleştirilere yer verilmiştir. İkinci bölümde eserin müellifi ve mütercimi hakkında bilgi verilirken eserin konusu ve kapsamı, dil ve anlatımı, ilm-i nücûmdaki yeri, mütercimnin tercüme metoduna değinilmiş, bölümün sonuna bir de terim ve kavramlar sözlüğü eklenerek metin içerisinde geçen terimlerin izahı amaçlanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümü ise metne ayrılmış, bu bölümde metnin kuruluşunda tercih edilen ve edilmeyen nüshaların detaylı bilgisine yer verilerek buradan elde edilen bilgiler doğrultusunda nüshaların şecere tespiti yapılmıştır. Bununla birlikte çalışmamızda kullandığımız bir nüsha (Ç nüshası) da tıpkıbasım olarak çalışmamızın sonuna dâhil edilmiştir.

Hazırlanan bu doktora tezi ile eserin mevcut yıldızname metinleri arasındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: İlm-i nücûm, ilm-i tencîm, yıldızname, *Eşcâr u Esmâr*, Hekimbaşı Abdülaziz Efendi

Bilim Dalı Sayısal Kodu:

University : Istanbul Kultur University
Institute : Graduate Education Institute
Department : Turkish Language and Literature
Programme : Turkish Language and Literature
Supervisor : Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal
Degree Awarded and Date : PHD – June 2023

ABSTRACT

HEKİMBAŞI AZİZ EFENDİ’NİN TERCÜME-İ EŞCÂR U ESMÂR’I (ANALYSIS -TEXT TEXT WITH CRITICISM)

Dilek Işıkkhan

Our study titled “Hekimbaşı Aziz Efendi’nin Tercüme-i Eşcâr u Esmâr’ı (Analysis – Text with Criticism)” is based on the translation of Alâeddin Alişâh b. Kâsım al-Hârizmî’s Persian work on astrology, *Eşcâr u Esmâr*, by Hekimbaşı Abdülaziz Efendi, one of the scholars of the 18th century, into modern letters and the analysis of the resulting text within the framework of scientific methods.

In the introductory part of our study, the position of the science of horoscope and the zâyiches based on zîj, which today are called birth charts/horoscopes, are mentioned. Then, in the first part of our study, which is divided into three main chapters: the definition and scope of the science of the zodiac and the basic elements of the science of the zodiac; the place of the science of the zodiac in Turkish literature and the use of cosmic elements and other celestial elements and celestial events in classical Turkish poetry; the munajjimbaşı who served in the Ottoman Empire, translation activities related to the works of the science of the zodiac, and criticisms against the science of the zodiac and the munajjims. In the second part, information about the author and the translator of the work is given, the subject and scope of the work, its language and narration, its place in the sciences, the translation method of the translator are mentioned, and a glossary of terms and concepts is added at the end of the chapter to explain the terms used in the text. The third part of the study is devoted to the text. In this part, detailed information about the copies preferred and not preferred in the construction of the text is given and genealogical determination of the copies is made in line with the information obtained from here. In addition, a copy (Ç copy) we used in our study is included at the end of our study as a facsimile.

With this prepared doctoral thesis, it has been tried to determine the place of the work among the existing Yıldızname texts.

Key words: İlm-i nücûm, ilm-i tencîm, yıldızname, *Eşcâr u Esmâr*, Hekimbaşı Abdülaziz Efendi

Science code: